

Kraków, 07.09.2023

dr hab. Marta du Vall, prof. KAAFM
Doktor habilitowana nauk o polityce i administracji
Profesor nadzwyczajna Krakowskiej Akademii
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
ul. Herlinga - Grudzińskiego 1
30-705 Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr Adrian Krawiec

**pt. „Polityka pamięci w kontekście Holokaustu w Polsce i USA w XXI wieku”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Radosława Rybkowskiego, prof. UJ**

Uwagi wstępne

Recenzja została sporządzona w związku z powołaniem mnie przez Radę Naukową Dyscypliny nauki o polityce i administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego do pełnienia funkcji recenzenta w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauk o polityce i administracji Pani mgr Adrianie Krawiec.

Zakładam w swojej opinii, że Pani mgr Adriana Krawiec spełnia wymagania Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym. Głównym celem opinii jest przede wszystkim stwierdzenie spełnienia wymogów określonych w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora, tj. przedstawienia szczegółowo uzasadnionej oceny spełniania przez rozprawę doktorską warunków określonych w art. 13 ust. 1 ustawy.

Podstawą mojej oceny była lektura pracy doktorskiej, źródła literaturowe wykorzystane przez autorkę oraz wiedza i doświadczenie wynikające z mojego zainteresowania naukowego dyskursem jako formą sprawowania władzy.

Ogólna charakterystyka rozprawy, struktura i uwagi formalne

Struktura rozprawy jest poprawna logicznie, ale nieco zbyt rozdrobniona, o czym będzie poniżej. Należy podkreślić również, że staranność oraz samo formalno- techniczne ujęcie poszczególnych części pracy w spisie treści, oddanej mi do recenzji pracy, jest mało przejrzyste. Spis treści został opracowany bez szczególnego wyróżnienia kolejnych rozdziałów, bez wskazania stron, na których poruszane są treści wskazane w spisie oraz numeracja poszczególnych części różni się o tej zamieszczonej już w tekście.

Recenzowana praca składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, podsumowania i zakończenia oraz bibliografii. Całość liczy 250 strony, nie licząc spisu literatury, który zajmuje kolejne 20 stron. Niezbyt zrozumiałą kwestią jest rozbieżność wstępnych, acz wielce istotnych informacji na dwa osobne części: liczący jedną stronę wstęp i sześciostroniowy rozdział pierwszy zatytułowany „Opis problemu badawczego i cel naukowy projektu”. Kolejny, drugi rozdział jest obszerny, kontynuuje wątek poprzez skupienie się na wyborze metody badawczej i paradygmatu teoretycznego. Liczy sobie 48 stron.

Kolejne rozdziały, od trzeciego do ósmego, stanowią prezentację przeprowadzonej przez autorkę analizy w oparciu o teorię analizy dyskursu inspirowaną przez Michela Foucault. Kolejno mamy więc rozdziały zatytułowane: (3) Analiza dyskursu prowadzonego przez Muzeum Auschwitz-Birkenau, czyli system wiedzy zawarty w ekspozycji stałej w Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau (41 stron), (4) Analiza dyskursu Narodowego Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie w ramach ekspozycji stałej, czyli system wiedzy zawartej w ramach ekspozycji tej instytucji (18 stron), (5) Formacja władzy nad pamięcią o Holokauście w Polsce (42 strony), (6) Formacja władzy nad pamięcią o Holokauście w USA (21 stron), (7) Formacja dyspozytywu, czyli jak działa wiedza-władza w Polsce (20 stron), (8) Formacja dyspozytywu, czyli jak działa wiedza – władza w USA (17 stron).

Zwracająca uwagę znaczna dysproporcja rozdziałów trzeciego i piątego względem pozostałych jest uzasadniona. O ile w Stanach Zjednoczonych dyskurs dotyczący Holokaustu oraz formacja dyspozytywu odbywała się stale w jednym systemie politycznym – demokracji i podstawowym celem było wpisanie pamięci o nazistowskim ludobójstwie w szerszą perspektywę walki o demokrację, wolność, walki z rasizmem itd. (należy dodać, że

Induven

zinstytucjonalizowanie dyskursu nastąpiło dopiero pod koniec lat 70., a waszyngtońskie muzeum zostało otwarte w 1993 r.), to w Polsce dyskurs nad Holokaustem był kształtowany niemal od samego momentu zakończenia drugiej wojny światowej, a działania wiedzy-władzy ulegały znacznym przekształceniom z uwagi na zmianę ustrojów – z socjalistycznego na demokratyczny.

Dwie pozostałe części przedstawionej mi do recenzji rozprawy doktorskiej budzą podobne obiekcje, jak dwie początkowe. Zupełnie bez potrzeby autorka w ostatniej części swojej pracy wyróżnia Podsumowanie, numerowane jako rozdział 9, liczące 10 stron oraz Zakończenie zawarte na 4 stronach, z czego dwie stanowią prezentacje schematów dotyczących foucaultowskiego dyspozytywu edukacyjno- komemoratywnego o Holokauście w Polsce i w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

W tym miejscu chciałabym również zauważyć, że w dysertacji pojawiają się podrozdziały, które sygnalizują określoną problematykę, jednak w samym tekście trudno doszukać się właściwych informacji. Tutaj pozwolę sobie wskazać podrozdział oznaczony w tekście 5.2.5. (w spisie treści 5.2.4.1.), gdzie możemy przeczytać, że „niezbędne jest wskazanie uwarunkowań międzynarodowych, które wpłynąć mogą na działalność Muzeum Auschwitz-Birkenau, zwłaszcza wynikających z obowiązków nakładanych na państwo polskie w aktach instytucji Unii Europejskiej (...)” (s. 159-160). Natomiast na próżno szukać w rozprawie jakiegokolwiek wskazania czy prezentacji takich aktów. Będę oczekiwała uzupełnienia tych informacji podczas publicznej obrony. Podobnie ma się sprawa jeśli chodzi o kolejną część rozdziału piątego. Jej tytuł „Wybór rządzących w Polsce a wpływ na działanie muzeum państwowego w nowym reżimie” nie dość, że jest niepoprawnie sformułowany, to nie znajdziemy tutaj analizy zmieniającego się dyskursu w zależności od wyników wyborów w demokratycznej Polsce. Chciałabym aby doktorantka podczas publicznej obrony rozprawy zaprezentowała ewolucje polityki państwowej i dyskursu na przestrzeni trzech ostatnich dekad.

Dysertację wyróżnia staranne formatowanie tekstu. Warto zaznaczyć, że w odróżnieniu do samego spisu treści każda z części właściwego tekstu jest wyraźnie oddzielona. Natomiast należy zwrócić uwagę na nieprzyłożenie się autorki do prac redakcyjnych związanych ze staranną korektą językową. Lekturę pracy utrudniają liczne literówki, brakujące wyrazy, interpunkcja, czy stosowanie odmiennych imion tej samej postaci. Brak staranności

Induven

widzieć także w formułowaniu tytułów niektórych rozdziałów i podrozdziałów. Podejrzewam, że autorka z perspektywy czasu czytając swoją dysertację wyraźnie to zauważy.

W spisie literatury zostało wymienionych ponad 300 pozycji, a w tekście wskazano 1150 odwołań. Niestety bibliografia nie została przygotowana w sposób należyty. Kandydatka do stopnia doktora nie uwzględniła podziału na rodzaje publikacji: dokumenty, monografie, książki, publikacje ze źródeł internetowych itd., co utrudnia na wstępie ocenę źródeł i wymaga niezwykle skrupulatnego przejrzania spisu aby wyłuskać dokumenty czy opracowania naukowe.

Wybór tematu rozprawy, jej cele i ocena merytoryczna

Tematykę rozprawy doktorskiej należy uznać za multidyscyplinarną, lokującą się głównie w dyscyplinie nauk o polityce i administracji, ale także nauk o komunikacji społecznej i mediach. Uważam jednak, że sam tytuł pracy nie oddaje w pełni obszaru jej zainteresowań. Wskazuje przede wszystkim na „politykę pamięci”, podczas gdy autorka głównie i bardzo skrupulatnie oddaje się analizie dyskursu i formacji wiedzy-władzy w obydwu tytułowych krajach. Ujęcie tego w tytule pracy byłoby właściwe (np. Analiza dyskursu i kształtowanie się polityki pamięci.....). Podobnie w błąd wprowadza wskazany w tytule czasokres jakiego dotyczy analiza ujęta w dysertacji – XXI wiek. Tymczasem dominująca część analizy i przedstawionych materiałów dotyczy okresu wcześniejszego – drugiej połowy XX wieku.

Celem autorki jest, jak czytamy na stronie 13, rozpoznanie i zrozumienie warunków wyłonienia się w Polsce i Stanach Zjednoczonych praktyk pamiętania o Holokauście w wyniku prowadzonej przez te kraje polityki. Kandydatka do stopnia doktora wskazuje na sześć kluczowych pytań badawczych, które pozwolą na realizację założonego celu dysertacji. Są to:

- (1) „Czym różni się polski i amerykański sposób prowadzenia polityki pamięci w kontekście Holokaustu w XXI wieku w Polsce i w USA na przykładzie funkcjonowania instytucji?”. (W tym miejscu jeszcze raz chce podkreślić błędne wskazanie zakresu czasowego, również w pytaniu badawczym).

Induven

- (2) „Jak problematyzuje się zagadnienia w ramach ukonstytuowanych ośrodków upamiętnienia Holokaustu w tych krajach [przyp. rec.: chodzi o polskie Muzeum Auschwitz-Birkenau oraz amerykańskie Narodowe Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie], a więc jakie są podobieństwa i różnice w ich dyskursie?”.
- (3) „Jak problematyzowanie zagadnień w ramach instytucji uwarunkowane jest polityką państwa?”.
- (4) Jakie są podobieństwa i różnice w sposobie funkcjonowania dwóch najważniejszych instytucji upamiętniających Holokaust w obu krajach w XXI wieku (...)?”.
- (5) „Jak funkcjonowanie tych instytucji jest uwarunkowane polityką państwową?”.
- (6) „Jaki jest cel prowadzenia polityki pamięci w kontekście Holokaustu w Polsce i w USA w XXI wieku i jak wpływa on na działalność Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie oraz Muzeum Auschwitz-Birkenau?”.

Tak postawione pytania pozwoliły doktorantce odtworzyć i zaprezentować najważniejsze instrumenty działania władz publicznych państwa poprzez ich prerogatywy na sposób upamiętnienia Holokaustu w tytułowych krajach. Autorka wskazuje również innych aktorów, którzy mieli/ mają wpływ na kształt polityki państwowej w omawianym zakresie. Należy podkreślić, że drobiazgowa analiza zaprezentowana we wskazanych wcześniej rozdziałach, od trzeciego do ósmego, pozwoliła doktorantce uzyskać odpowiedzi na tak postawione pytania badawcze. Jednocześnie jednak, w poszczególnych częściach analizy znajdujemy wiele powtórzeń tego co już zostało napisane. O ile jest to uzasadnione w konkretnych miejscach, to np. kilkakrotne szczegółowe opisywanie organizacji wystawy w Muzeum w Oświęcimiu (opisywanie budynków, pomieszczeń i ich przeznaczenia itd.) jest zbędne.

Obie instytucje, mimo iż mają podobny cel realizują go w zupełnie innych uwarunkowaniach historycznych, politycznych, społecznych i kulturowych. Robią to również w odmienny sposób. Muzeum Auschwitz-Birkenau jest dla Polaków symbolem martyrologii i walki ich narodu; jest oficjalnym miejscem pamięci o Zagładzie oraz

holuven

repozytorium dowodów bestialstwa nazistów. Muzeum ma charakter encyklopedyczny. Oznacza to, że na mocy decyzji politycznych wystawiennictwo, gromadzenie i opracowywanie dowodów są jego głównymi obszarami działalności. Cała ekspozycja główna jest niemal całkowicie pozbawiona jakiegokolwiek formy interaktywnej. Muzeum Auschwitz-Birkenau jest miejscem upamiętnienia *in situ*, ale również cmentarzyskiem. Pełni również rolę edukacyjną, poprzez samo swoje istnienie. Przechowując i wystawiając obiekty z tragicznej przeszłości wpływa na wzrost świadomości historycznej odwiedzających oraz stanowi ostrzeżenie przed wojną, nienawiścią, rasizmem.

Z kolei Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, nie stanowi repozytorium dowodów, jest muzeum narracyjnym, interaktywnym – stworzonym, jak wskazuje doktorantka, na kształt parku tematycznego. Kolekcja muzeum jest o tyle ważna, o ile ma ona wkład w narracje i ją uwiarygadnia, a sama narracja ma charakter bardzo postępowy. Dzięki interakcji z wystawionymi obiektami odwiedzający zdobywa wiedzę przez doświadczenie. Wykreowany świat Holokaustu ma na celu wymusić zaangażowanie obywatelskie w obronie tradycji demokratycznych. Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie jest instytucją kreatywną stymulującą do tworzenia nowych form kultury i nauki. Od początku swojego istnienia (1993 r.) instytucja ta ma za cel łączyć upamiętnienie Zagłady z edukacją o niej. Służy nauczycielom, naukowcom, szerokiej publiczności. Należy również podkreślić, że to właśnie ta instytucja przygotowała wytyczne, jak należy kształcić o Holokauście w Stanach Zjednoczonych.

Pozwolę sobie w tym miejscu na osobistą uwagę. Lektura rozprawy Pani mgr Adrianie Krawiec wzbudziła we mnie ogromną chęć odwiedzenia waszyngtońskiego muzeum i osobistego doświadczenia tej formy obcowania z bardzo trudną historią.

Ocena metodologii badań

Kwestie dotyczące paradygmatu teoretycznego oraz metodologiczne doktorantka prezentuje bardzo szeroko w rozdziale drugim swojej rozprawy. Znajdujemy tutaj wyjaśnienia pojęć m.in.: miejsce pamięci, polityka historyczna, polityka pamięci, muzeum, dyskurs i metody badań nad nim. Szeroko i szczegółowo omówiona została teoria dyskursu Michaela Foucaulta, która stanowi ramę dla przeprowadzonych przez autorkę badań oraz zbiory dyrektyw określających sposób prowadzenia badań w perspektywie postfoucaultowskiej.

Adrianie

Foucault twierdził, że dyskurs to ogół praktyk komunikacyjnych, które porządkują i kreują rzeczywistość. Według niego dyskurs ustanawia rzeczywistość, wyznaczając granice sensownego mówienia jako tożsame z granicami rzeczywistości i, co istotne, rozwija się w porządku postępującej specyfikacji. Dyskurs w myśl tego paradygmatu stanowi pewną formę władzy, jako zbiór wypowiedzi należących do jednego systemu formacyjnego.

Na stronach od 61 do 64 dysertacji znajdujemy opis zastosowanej procedury badawczej, w tym m.in. bardziej szczegółowe pytania badawcze, które stanowią pomoc dla uzyskania odpowiedzi na pytanie o to, jak problematyzuje się zagadnienia związane z Holocaustem w Polsce i Stanach Zjednoczonych. Autorka w swojej rozprawie zaadaptowała model analizy dyspozytywu, na podstawie rekonstrukcji foucaultowskiej analizy dyskursu i relacji władzy, zaproponowany przez Andreę Buhrmann. Analiza dyspozytywu oznacza tutaj analizę wewnętrznych powiązań między relacjami władzy i dyskursu w odniesieniu do określonego pytania badawczego.

Wykorzystana przez doktorantkę kategoria dyspozytywu pozwala odpowiedzieć na postawione w pracy pytanie badawcze - jak zorganizowane są w Polsce i Stanach Zjednoczonych instytucje edukacyjno-komemoratywne zajmujące się Holocaustem oraz wskazać podobieństwa i różnice w dyskursie przez nie prowadzonym.

Wnioski końcowe

Recenzowana praca doktorska mgr Adrian Krawiec pod tytułem „Polityka pamięci w kontekście Holocaustu w Polsce i USA w XXI wieku” napisana pod kierunkiem dr hab. Radosława Rybkowskiego, prof. UJ, stanowi interesującą i autorską rekonstrukcję publicznego dyskursu o bardzo trudnej przeszłości, będącej lekcją dla kolejnych pokoleń. Dyskursu toczonego w dwóch zupełnie odmiennych realiach politycznych, społecznych i kulturowych Polski i Stanów Zjednoczonych. Recenzowana rozprawa doktorska stanowi interesujący wkład jeśli chodzi o prezentację sposobów działania foucaultowskiej wiedzy-władzy w kontekście Zagłady Żydów. Doceniam pozytywnie znaczenie tematu badawczego z pogranicza kilku dyscyplin naukowych.

Andrzej

Rozprawa Pani mgr Adrianie Krawiec posiada wiele niedostatków, które zostały wskazane w recenzji. Są to jednak, przede wszystkim kwestie wynikające z niestarannie wykonanych prac redakcyjno-edycyjnych, co nie wpływa na wartość merytoryczną recenzowanej dysertacji. Zwracam jednak uwagę, że gdyby rozprawa w przyszłości miała zostać wydana to konieczne będzie uwzględnienie poprawy wskazanych w recenzji uchybień. Po takiej korekcie w mojej ocenie rozprawa Pani mgr Krawiec mogłaby stanowić ważny wkład w piśmiennictwo dotyczące kształtowania polityki pamięci w kontekście Holokaustu.

W mojej ocenie przedstawiona mi do recenzji dysertacja autorstwa mgr Agaty Krawiec w wystarczającym stopniu spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Niewątpliwie recenzowana rozprawa stanowi interesujące ujęcie multidyscyplinarnego zagadnienia, ważnego tak dla nauk o polityce i administracji, jak i nauk o mediach i komunikacji społecznej oraz historii. Doktorantka wykazała, że posiada odpowiednią wiedzę w rozważanym obszarze badawczym oraz kompetencje w zakresie prowadzenia badań naukowych, dlatego wnioskuje o dopuszczenie do dalszego postępowania w procedurze nadania stopnia doktora nauk politycznych i administracji Pani mgr Adrianie Krawiec.

dr hab. Marta du Vall, prof. KA